

Визначення концептуальних засад наноекономіки як інклюзивного суспільного середовища

Т. Г. Остапенко, І. Г. Брітченко, В. М. Марченко

Визначення наноекономіки може торкатися різних рівнів та сфер економічного життя. Перш за все, це нанорівень економічної системи. Як економіка людини, наноекономіка передбачає виділення індивідуального чинника в рамках соціально-економічного системного явища. Наноекономічний аспект є основним щодо визначення інклюзії. Так, включення людини, як основного суб'єкта наноекономіки, до формування та стабілізації економічних систем є першопочатковим у інтеграції індивіда до виробничих процесів та економічного розвитку. Людина включається до академічного та суспільного життя шляхом прийняття рішень щодо власного бізнесу та інтеграції його до галузевого і національного економічного простору. Доведено, що його показниками є умови кластеризації економічної системи. У дослідженні було проведено кластерний аналіз інноваційної системи в країні, що має перехідну економіку.

Крім того, у дослідженні було окреслено, що інклюзивні явища в економіці близькі до інтеграції, та є протилежними до сегрегації та ізоляції. Зауважено, що різні інституції інтеграції можуть бути використані для формування об'єктивних умов розвитку бебіекономіки. Суспільні рішення інклюзії передбачають використання теореми неможливості Ерроу.

Результати дослідження можуть використовуватися:

- індивідуалістичні функції інклюзії мають використовуватися у формуванні бебіекономіки, економіки людини та економіки нанотехнологій;*
- стани інклюзії, необхідно утворювати на всіх рівнях економічної системи;*
- людина і багатство є індивідуалістичним аспектом інклюзивної економіки, адже національно багатство складається з індивідуального багатства.*

Наноекономіка лише починає включатися до системних процесів інклюзивних економічних явищ, особливо це стосується країн з перехідною економікою.

Ключові слова: інклюзивна економіка, наноекономіка, бебіекономіка, економіка людини, економічна інтеграція та ізоляція, індивідуалістичні функції інклюзії.

1. Вступ

Актуальним є явище інклюзії, вчення про яке все більше поширюється світом. Так, за визначенням, інклюзія (від англ. inclusion – включення, залучення) – це процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі.

Інклюзія є процесом включення окремих осіб у систему наноекономіки. Як процес, інклюзія складається з послідовних дій щодо переходу існування окремої людини до системи людських відносин, якими наповнена наноекономіка. Інклюзія передбачає розробку та застосування таких конкретних рішень, які

можуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. Відсторонення від суспільних процесів не вітається у діяльності окремої людини.

Низка рішень, що приймаються на різних етапах розвитку наноекономіки, стають основою для переходу від одиничних суб'єктів до їх синергічного поєднання. Навички прийняття подібних рішень формуються ще в рамках бебієкономіки, коли приймається рішення про народження дитини. Адже батьки визначають принцип існування дитини в соціумі, чи є дитина відірваною від соціальних тенденцій, або ж навпаки інтегрується у соціальне життя і налагоджує соціальні зв'язки для формування навичок спілкування у дорослому житті. Батьки вирішують, які предмети дитячого життя будуть купуватися і чи буде підтримана практика витрачання коштів на одяг, взуття, меблі та продукти харчування. Це споживання батьків, в якому у дітей є лише низький рівень права голосу щодо придбання того чи іншого предмету, але коли дитина дорослішає, стає дорослою людиною, в неї формуються певні навички споживчої поведінки. Звісно коли йде мова про інклюзію і освіту, то йдеться, перш за все, про доручення дітей з особливими потребами до звичайного освітнього процесу. Можливість мати якісну освіту відкриває двері університетів та інших навчальних закладів для дітей з інвалідністю та особливими потребами. Маючи освіту, такі особистості можуть входити у доросле життя та працювати для забезпечення певного рівня життя.

Актуальність дослідження визначається тим, що наноекономіка є економікою людини і має включатися до сучасних економічних та суспільних процесів. Наноекономіка є індивідуалістичним явищем та передбачає прийняття актуальних рішень щодо технологічно-економічних, організаційно-виробничих та соціально-економічних відносин в рамках економічної системи. Ці відносини торкаються розширеного процесу економічного відтворення і на всіх його ланках відбувається входження окремих осіб, як представників наноекономіки, до суспільно-економічних систем.

2. Аналіз літературних даних і постановка проблеми

Є автори, які розглядають різні підходи до трактування поняття інклюзивного економічного розвитку [1, 2]. В історичній площині проаналізовано комбінацію різних підходів до макроекономічної оцінки ефективності економіки. Завдяки такому аналізу [1] аргументовано на прикладі різних наукових праць пояснено, чому основні макроекономічні показники не достатньо ґрунтовно оцінюють ефективність економіки та її сталий розвиток. Проаналізовано детально концепція та методологія Індексу Інклюзивного Розвитку розробленого Всесвітнім Економічним Форумом у контексті сталого розвитку країн. Але це дослідження має обмеження [2] щодо використання індивідуалізованого чинника інклюзивної економіки, що є об'єктом аналізу в даній статті. Все це дозволяє стверджувати, що доцільним є проведення дослідження, присвяченого бебієкономіці, економіки людини та економіки нанотехнологій.

Інші автори [3] оцінюють консалтинг як підприємницьку діяльність професіоналів із різних галузей знань з надання допомоги визначається притаман-

ними їй соціально-економічними обмеженнями доступу до послуг його суб'єктів. Зауважено, що на подолання бар'єрів доступу до консалтингу спрямовано інклюзивний підхід до процесу надання консалтингових послуг. Змістом останнього є формування та використання системи заходів, що сприяють залученню до користування послугами консалтингу тих верств населення, суб'єктів бізнесу, які відторгнуті від професійної допомоги. Це певний приклад використання інклюзивної системи для конкретного виду бізнесу.

В роботах [4, 5] досліджені особливості інклюзивного розвитку економіки [4], а можливості його досягнення у країнах з різним рівнем соціально-економічного розвитку. Визначено ключові напрями економічного зростання відповідно до глобальних Цілей сталого розвитку. Система сталого розвитку є прикладом формування інклюзивної економіки [5], вплив на яку мають окремі індивідууми. Необхідно визначитися в актуальних дослідженнях щодо інклюзивної економіки у стані сталого розвитку.

Присутні дослідження [6, 7] підходів до визначення змісту інклюзивного сталого економічного зростання глобальної економіки [6]. Проведені дослідження доводять, що людство визначилося з основними вимогами ХХІ століття та намітило шляхи їх розв'язання. Інклюзивна економіка та інклюзивне економічне зростання в останні роки стали однією з тем у документах міжнародних і наднаціональних організацій [7]. Однак можна констатувати, що в країнах світу відсутнє єдине узгодження визначення інклюзивного розвитку. Виходячи з вище наведеного можна зазначити, що дослідження інклюзії повинно мати комплексний характер з використанням особливостей інституційного порядку.

Інклюзивний розвиток присутній у межах національних економік та на глобальному рівні [1, 3, 4]. Проте на рівні людини інклюзивна система не розглядається. Така проблематика набуває особливої актуальності в сучасних умовах глобалізації. Адже нанорівень економічної системи має бути імплементований до мікро-, мезо-, макро- та мегарівнів, що визначається особливостями інклюзивної економіки та суспільних відносин.

3. Мета і задачі дослідження

Метою даного дослідження є визначення наноекономіки в умовах інклюзивного економічного розвитку. Це дасть можливість визначити місце індивідуального чинника у поступальному розвитку інклюзивної економіки.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- включити наноекономіку до формування інноваційних кластерів як комбінацій галузевого та національного економічного простору;
- розглянути наноекономіку як інклюзію та інтеграцію економічного розвитку;
- визначити співвідношення інклюзії та освіти на рівні бебіекономіки;
- визначити рівень національного багатства як прояву інклюзії наноекономіки до національної економічної системи.

4. Матеріали та методи дослідження

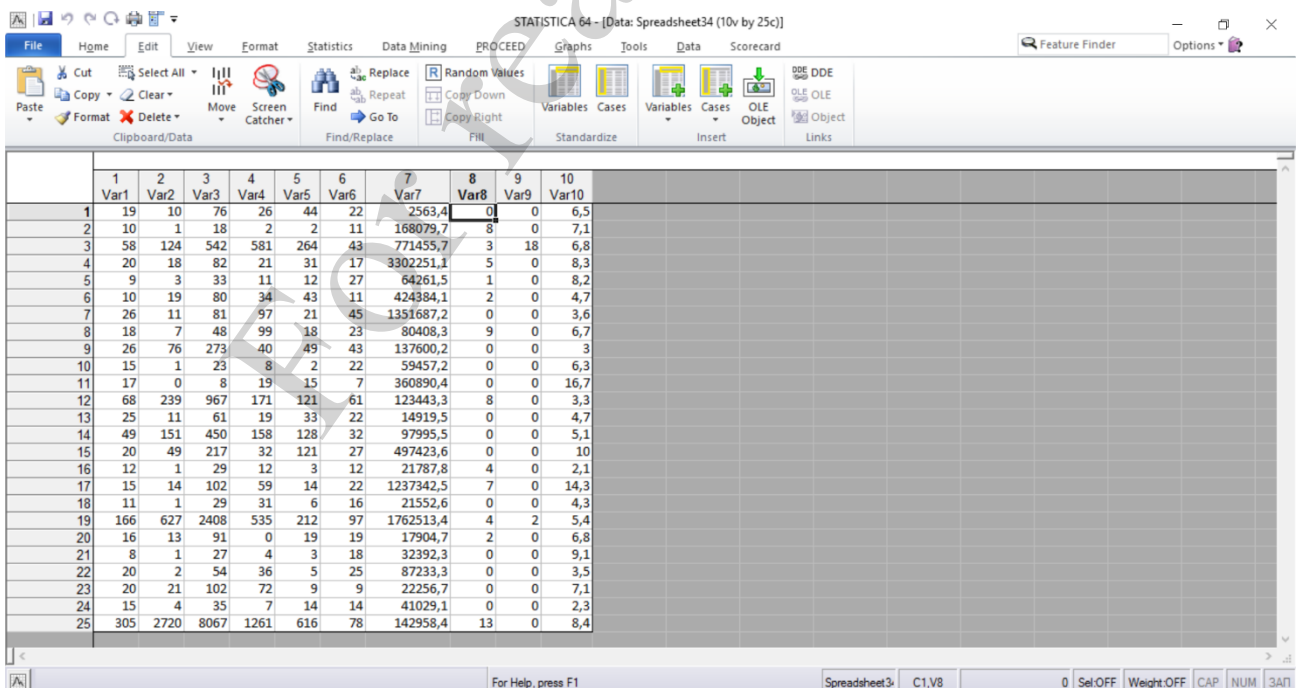
Даний аналіз проведено на основі статистичних даних країни з перехідною економікою. У дослідженні було застосовано такі методи: системний аналіз та структурний підхід, індукції та дедукції, спостереження та порівняння, кластерний аналіз. Загальнонаукові методи було застосовано для тлумачення інклюзивних явищ в економіці та для впливу наноекономіки на ці явища. Кластерний аналіз було використано для оцінки рівня інноваційної кластеризації регіонів досліджуваної країни.

5. Результати дослідження концептуальних засад наноекономіки як інклюзивного суспільного середовища

5. 1. Кластерний аналіз інноваційних явищ в економіці країни

Звісно в рамках економіки людини приймаються рішення щодо включення до академічного та суспільного життя. Це рішення, які стосуються власного бізнесу та інтеграції його до галузевого та національного економічного простору. Це простір суспільного життя. Його показниками є кластери та рівень кластеризації територіальних бізнесів. Відоме явище кластеризації, яке передбачає об'єднання галузевих виробників одного географічного осередку. Окремий виробник певної продукції є представником відокремленого бізнесу, але його потужність зростає з колаборацією з подібними бізнесами в даному регіоні.

Для визначення участі регіонів України в інноваційній діяльності та потенційно в глобальному інноваційному середовищі запропоновано використати кластерний аналіз. Для цього вихідні дані (які зображено на рис. 1) по областях України та місту Київ представлені у середовищі статистичного пакету Statistica 12.

	1 Var1	2 Var2	3 Var3	4 Var4	5 Var5	6 Var6	7 Var7	8 Var8	9 Var9	10 Var10
1	19	10	76	26	44	22	2563,4	0	0	6,5
2	10	1	18	2	2	11	168079,7	8	0	7,1
3	58	124	542	581	264	43	771455,7	3	18	6,8
4	20	18	82	21	31	17	3302251,1	5	0	8,3
5	9	3	33	11	12	27	64261,5	1	0	8,2
6	10	19	80	34	43	11	424384,1	2	0	4,7
7	26	11	81	97	21	45	1351687,2	0	0	3,6
8	18	7	48	99	18	23	80408,3	9	0	6,7
9	26	76	273	40	49	43	137600,2	0	0	3
10	15	1	23	8	2	22	59457,2	0	0	6,3
11	17	0	8	19	15	7	360890,4	0	0	16,7
12	68	239	967	171	121	61	123443,3	8	0	3,3
13	25	11	61	19	33	22	14919,5	0	0	4,7
14	49	151	450	158	128	32	97995,5	0	0	5,1
15	20	49	217	32	121	27	497423,6	0	0	10
16	12	1	29	12	3	12	21787,8	4	0	2,1
17	15	14	102	59	14	22	1237342,5	7	0	14,3
18	11	1	29	31	6	16	21552,6	0	0	4,3
19	166	627	2408	535	212	97	1762513,4	4	2	5,4
20	16	13	91	0	19	19	17904,7	2	0	6,8
21	8	1	27	4	3	18	32392,3	0	0	9,1
22	20	2	54	36	5	25	87233,3	0	0	3,5
23	20	21	102	72	9	9	22256,7	0	0	7,1
24	15	4	35	7	14	14	41029,1	0	0	2,3
25	305	2720	8067	1261	616	78	142958,4	13	0	8,4

Рис. 1. Вихідні дані для кластерного аналізу

Основні показники, що були взяті для кластерного аналізу, були такими:

- 1Var1. Організації, що виконують наукові роботи.
- 2Var2. Кількість виконавців наукових робіт, докторів наук.
- 3Var3. Кількість виконавців наукових робіт, кандидатів наук.
- 4Var4. Кількість наукових працівників, що виїжджали за межі України.
- 5Var5. Отримало охоронних документів на винаходи.
- 6Var6. Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації.
- 7Var7. Обсяги реалізованої інноваційної продукції за межі України.
- 8Var8. Придбання нових технологій за межами України.
- 9Var9. Передання нових технологій за межі України.
- 10Var10. Інноваційна співпраця із зарубіжними партнерами (країни Європи).

З метою редукції даних були застосовані процедури кластерного аналізу – розбиття множини досліджуваних об'єктів на однорідні групи. Методи кластерного аналізу можна застосовувати у тих випадках, коли йдеться про просте групування, в якому все зводиться до створення груп за кількісною ознакою.

Відмінною ознакою кластерного аналізу від інших методів класифікації є відсутність навчаючої вибірки, таким чином реалізуються алгоритми без навчання. Значною перевагою кластерного аналізу є можливість розбиття об'єктів не за одним параметром, а за низкою ознак. Окрім того, кластерний аналіз ускладнює застосування традиційних економетричних методів.

Розв'язанням задачі кластерного аналізу є поділення, яке задовольняє критерію оптимальності.

Алгоритмів кластерного аналізу досить багато. Найбільш розповсюдженими серед них, зокрема по їх програмно-апаратній реалізації, є ієрархічні (деревоподібні) процедури. Принцип їх роботи полягає у послідовному об'єднанні груп елементів на початку найнаближеніших, а потім найвіддаленіших. До недоліків ієрархічних процедур слід віднести громіздкість їх алгоритмічної реалізації. На кожному кроці алгоритми вимагають обчислення матриці відстаней, відповідно, машинних ресурсів та часу.

Розбиваючи на різну кількість кластерів інноваційного розвитку в Україні, можна отримати різні варіанти розв'язків.

В середовищі Statistica 12 в меню Статистики/Багатовимірні дослідницькі методи обираємо команду Кластерний аналіз. Серед наявних методів кластеризації визначаємо метод деревоподібної кластеризації, в якості правила ієрархічного об'єднання обираємо метод одинарного зв'язку, методів визначення відстаней між об'єктами – евклідову відстань.

Результати проведення такої процедури кластеризації було заключено у таку послідовність дій:

- правило об'єднання в кластери;
- горизонтальна деревоподібна діаграма;
- вертикальна деревоподібна діаграма;
- графік порядку об'єднання;
- матриця відстаней.

Дана послідовність дій, яку було застосовано для процедури кластеризації, дозволяє відслідкувати процедуру кластерного аналізу. На першому етапі можна вважати, що кожна область є окремим кластером, тобто маємо 25 кластерів. За матрицею відстаней визначається найменша відстань між кластерами, наприклад, між кластером C13 та C20 евклідова відстань становить 2985, між C16 та C18 – 236, C5 та C10 – 4804, C8 та C22 – 6825, що дозволяє провести перше об'єднання у кластери: C1, (C13, C20), (C16, C18), C23, C21, C24, (C5, C10), (C8, C22), C14, C9, C25, C12, C2, C6, C11, C15, C3, C7, C17, C19, C4. Проведене об'єднання підтверджується правилом об'єднання та горизонтальною або вертикальною деревоподібними діаграмами. Таким чином, отримано розбиття на 21 кластер. Оскільки у дослідженні поставлено за мету отримати 10 кластерів, то процедуру кластеризації необхідно продовжити за тим же алгоритмом. На певному кроці отримуємо таке розбиття на 10 кластерів: (C1, C13, C20, C16, C18, C23, C21, C24, C5, C10, C8, C22, C14, C9, C25, C12), C2, C6, C11, C15, C3, C7, C17, C19, C4.

C_i позначає номер відповідної області у рис. 1.

Дані значення кластерного аналізу засвідчують, що певна тенденція наразі не спостерігається. Існує один кластер з шістнадцяти областей України, а решта дев'ять кластерів створені інноваційною складовою однієї області. Фактично, це означає, що кожна з областей нашої держави є автентичною та унікальною щодо розвитку міжнародних зв'язків інноваційних регіональних систем. Перший же кластер (агломерований) передбачає спільні підходи до розвитку інноваційної активності та її міжнародної складової у таких областях: Вінницька, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, м. Київ.

На практиці абсолютно очевидно, що окремі вагомні інноваційні кластери складають такі області, як Харківська. Але і незначні області щодо внеску у ВВП країни, як наприклад, Волинська, Сумська, Полтавська чи Закарпатська повільно його збільшують. Кластери Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської областей, які мають більше спроможностей і ресурсів розвивати власну інноваційну діяльність, мусять активніше модернізувати виробничі потужності та перевести академічну науку у промисловість, здебільшого у металургійну, машинобудівну та хімічну.

Таким чином, кластерний аналіз визначив, що більшість областей України є подібними у розвитку інноваційної діяльності і наноекономіка яких потребує удосконалення. Так, всі вихідні дані для кластерного аналізу засвідчують, що активізація інноваційної діяльності має починатися з виховання у сім'ї, дошкільному дитячому закладі та університетах. Ці області мають розвивати економіку навчального процесу та виховання для наступної можливості розвитку творчих особистостей, які б розробляли та впроваджували високі та нанотехнології. В таких областях, як Харківська чи Дніпропетровська необхідно створити умови використання нововведень на підприємствах, що виготовляють товари чи послуги. І, з іншого боку, необхідно підтримувати науковий потенціал, розвиваючи бібекономіку та її перехід у економіку людини та економіку нанотехнологій.

Була також проведена кластеризація методом k-середніх – методом векторного квантування, був винайдений для обробки сигналів, проте часто використовується для кластерного аналізу даних. Мета кластеризації методом k-середніх – розділити n значень на k кластерів, в яких кожне значення належить кластеру з найближчим середнім. Він виступає прототипом кластера, тобто кожне спостереження відноситься до того кластеру, центр (центроїд) якого найближчий.

Мірою «близькості» виступає Евклідова метрика:

$$\rho(x, y) = \|x - y\| = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2},$$

де $x, y \in R^n$.

В даній методиці кількість кластерів невідомо і обирається дослідником на початку застосування алгоритму.

В мові R було обрано функцію k-середніх *KMeans_arma* із бібліотеки *armadillo* пакету *ClusterR*.

Для застосування *KMeans_arma* кількість стовпчиків (змінних вектора) в даних повинна перевищувати кількість кластерів, в іншому випадку функція поверне помилку. Алгоритм ініціюється один раз, и зазвичай 10 ітерацій достатньо для збіжності. Вихідні центроїди розподіляються за допомогою одного з алгоритмів – *keep_existing*, *static_subset*, *random_subset*, *static_spread* или *random_spread*.

Результатом кластерного аналізу є дані, наведені у табл. 1.

Таблиця 1
Результати кластерного аналізу

Області	1	2	3	4	5
Вінницька	0	0	0	1	0
Волинська	1	0	0	0	0
Дніпропетровська	0	0	1	0	0
Донецька	1	0	0	0	0
Житомирська	1	0	0	0	0
Закарпатська	0	0	0	1	0
Запорізька	0	1	0	0	0
Івано-Франківська	0	0	0	1	0
Київська	0	1	0	0	0
Кіровоградська	1	0	0	0	0
Луганська	0	0	0	0	1
Львівська	0	0	1	0	0
Миколаївська	0	1	0	0	0
Одеська	0	1	0	0	0
Полтавська	0	0	0	1	0

Рівненська	1	0	0	0	0
Сумська	0	1	0	0	0
Тернопільська	1	0	0	0	0
Харківська	0	0	1	0	0
Херсонська	0	0	0	1	0
Хмельницька	1	0	0	0	0
Черкаська	0	0	0	1	0
Чернівецька	0	0	0	1	0
Чернігівська	0	0	0	0	1

Відмінні показники і результати кластерного аналізу за допомогою методу векторного квантування визначають, що групування областей України має де-що інші ознаки. Так, оптимальний інноваційний кластер об'єднує Дніпропетровську, Львівську та Харківську області. Донецька та Луганська області, що були в окремому кластері у попередньому дослідженні, у даному методі є утворюючими різних груп: 1-го та 5-го кластерів. Дане дослідження засвідчує, що групи, сформовані ще за радянських часів, за сучасних умов перегруповуються і створюються відмінності між областями першого кластеру – 16 областей. Починають виділятися окремі ознаки, що притаманні меншій кількості областей України. Так, у групи областей включаються області з різних географічних зон України, коли Донецька поєднується з Волинською та Хмельницькою областями, а Сумська із Запорізькою. Можна стверджувати, що відбувається взаємопереплетення економік та інноваційної сфери різних регіонів України.

Зазначимо, що інноваційний розвиток ефективний тільки у тісному зв'язку з інвестиційною привабливістю [8]. Капітальні інвестиції за регіонами представлені у табл. 2. Ці дані засвідчують фінансові можливості вкладення коштів у інноваційний розвиток. Найбільша частка інвестицій спостерігається у Дніпропетровській, Київській, Донецькій та Харківській областях та м. Києві.

З табл. 2 видно, що кластероутворюючі області визначаються значним обсягом інвестувань та їх душовими показниками. Це засвідчує фінансову можливість підтримки інновацій.

Слід зауважити, що рішення щодо інклюзії приймаються і у галузі розробки та впровадження нанотехнологій в рамках визначених кластерів. В сучасних реаліях нанотехнологічні рішення випереджають час, це революційні аспекти нових технологій. Пропозиція диктує попит. Але ці рішення мають бути імplementовані у життєві споживчі обставини і покращити їх. Тут слід зауважити, що інклюзивні рішення мають торкатися академічного життя, адже з окремих технологій складається академічний простір. Так, фізика, хімія, електроніка, біологія та інші науки про життєдіяльність людини розробляють нанотехнологічні рішення і об'єднують цю сферу в економіку нанотехнологій.

Таблиця 2.

Капітальні інвестиції за регіонами у 2020 році

Області	Обсяг капітальних інвестицій		
	Тис. у.о.	У відсотках до загального обсягу/%	У розрахунку на одну особу/у.о.
Україна	508217042	100,0	12223,9
Вінницька	13601513	2,7	8888,8
Волинська	9121580	1,8	8884,5
Дніпропетровська	58601434	11,5	18568,1
Донецька	26597759	5,2	6482,3
Житомирська	9270208	1,8	7708,3
Закарпатська	5080997	1,0	4067,6
Запорізька	15495040	3,1	9244,3
Івано-Франківська	6338028	1,2	4653,9
Київська	32760002	6,4	18414,8
Кіровоградська	6745999	1,3	7331,0
Луганська	3259085	0,6	1534,4
Львівська	23641491	4,7	9507,8
Миколаївська	9504884	1,9	8536,7
Одеська	21437523	4,2	9077,5
Полтавська	25156889	5,0	18343,7
Рівненська	5650634	1,1	4915,1
Сумська	7200076	1,4	6801,1
Тернопільська	7296821	1,4	7074,8
Харківська	20248586	4,0	7697,6
Херсонська	7199137	1,4	7051,9
Хмельницька	10617033	2,1	8520,3
Черкаська	9079342	1,8	7684,1
Чернівецька	3319516	0,7	3704,7
Чернігівська	7957105	1,6	8157,3
м. Київ	163036260	32,1	55768,2

5. 2. Наноекономіка як інклюзія та інтеграція економічного розвитку

Поняття інклюзії близьке за значенням з поняттям інтеграція та протилежним до сегрегація та ізоляція. Так, ізоляція (від французького – isolation) – відособлення, відділення когось чи чогось, позбавлення зв'язків з навколишнім середовищем. Ізоляція в наноекономіці передбачає здійснення активності лише з використанням власних зусиль, без зв'язків і зовнішнім світом. Це відбувається, коли людина обмежена у своїх діях (інвалідність, обмеженість спілкування тощо), або не має досвіду налагодження зв'язків. Це можуть бути ФОП, які лише починають свою справу та не мають економічних відносин з партнерами, постачальниками, конкурентами, споживачами та можливістю застосування товарів-замінників. Або коли колишній студент отримав освіту, але не може знайти відповідне робоче місце. Також ізоляція може спостерігатися у особис-

тісному винайденні нанотехнологій, коли є нерозуміння таких технологічних рішень у потенційного споживача.

Проте, слід зауважити, що інклюдія крім індивідуалізованого чинника включає її такі складові, як справедливність, зростання, стабільність та сталий розвиток.

Так, справедливність передбачає можливість доручення індивіда та суб'єктів господарювання до впливу на виражені рішення на державному рівні. Справедливо використовувати всіх агентів економічного життя для відповідного розподілу ресурсів та участі у формуванні національного доходу та багатства.

Зростання в межах національної економіки також є елементом інклюдії, адже зростання є збільшенням масштабів економічної системи і у цьому збільшенні беруть участь різні суб'єкти від приватних осіб до транснаціональних корпорацій. Зростання є базисом для економічного розвитку, що є більш фундаментальною категорією. Існують два основні типи зростання: екзогенне та ендогенне. Останнє є інклюдивним явищем, адже передбачає існування внутрішніх імпульсів для розвитку. В різних типах макроекономік ці імпульси відмінні. В країнах з перехідною економікою це можуть бути приватні підприємці та слабкий вплив державного регулювання на формування інклюдії зростання.

Стабільність є також чинником і результатом інклюдії. В умовах стабільності підключитися до економічного розвитку є менш складною умовою, ніж за умов кризових явищ. Стабільність передбачає умови рівноваги на макрорівні, на які впливають різні чинники, зокрема і індивідуальні.

Сталий розвиток також впливає на позитивні умови формування інклюдивної економіки, оскільки всі економічні явища та суспільні процеси мають набути ознак екологічності. Особливо екологічності існування людини економічної.

Подолати наноізоляцію допоможе розуміння необхідності інклюдії. При інклюдії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату. Як дифузія технологій є процесом-мультиплікатором для розвитку національної економіки, так і участь громадян у соціумі є фактором впливу людини на розвиток наноекономіки. Показником цього є рівень відкриття приватного бізнесу і тій чи іншій країні. Та, відповідно, рівень закриття бізнес-одиниць. Це природний приріст економічних агентів. Якщо цей приріст позитивний, то інклюдія наноекономіки розвивається активно. Якщо негативний, тобто коли закривається підприємств більше ніж відкриваються, то треба міняти державну підприємницьку політику та формувати інноваційне середовище.

Інтеграція відрізняється від інклюдії тим, що у випадку першої створюються певні інституції інклюдивного середовища. До них слід віднести:

- прозорий формат реєстрації бізнесу, коли у режимі єдиного вікна відбувається відкриття та закриття бізнесу. Адміністрації мають залучати окремих осіб до формування підприємницьких структур, зокрема і у формі податкових пільг;

- інститут співпраці між бізнесом та податковими контролюючими органами. Коли певні форми бізнесу мають переваги щодо платежів до державного бюджету, зокрема ФОП, які є дуже популярними у потенційних суб'єктів підприємництва;

- інститут ринкового управління підприємницькими суб'єктами. Теорія менеджменту має бути поширеною для різних підприємницьких структур, це і

самоменеджмент для ФОП, і корпоративний менеджмент для ТОВ та ПрАТ та ПАТ тощо;

– інститут консалтингової підтримки бізнесу. Для будь-яких форм бізнесу є свої консультанти, які підтримують входження бізнесу у кластерне середовище та які забезпечують маркетингову підтримку для просування товарів та послуг на ринку;

– інститут інноваційного забезпечення бізнесу. Наразі присутнє відокремлення інновацій від підприємницького середовища, це спадок від радянських часів. Наука окремо, підприємства окремо. Інклюзивне середовище передбачає перенесення інноваційного бізнесу саме у підприємницьку сферу, коли головним суб'єктом фінансування інновацій виступає саме бізнес, і вже потім держава чи університети.

Ці інституції інтеграції можуть бути використані для формування об'єктивних умов розвитку бебіекономіки.

5. 3. Визначення співвідношення інклюзії та освіти на рівні бебіекономіки

Поєднання інклюзії та освіти є процесом поступу бебіекономіки. По-перше, така складова бебіекономіки, як економіка домогосподарств, передбачає включення останніх у систему наноекономіки та систему національної економіки. Інклюзія домогосподарств визначається можливістю бути пропозицією робочої сили та попитом для різного роду споживчих продуктів. Можливість купувати дитячі товари є також включенням дітей та їх батьків до бебііндустрії. Тут слід зупинитися на питанні агрегування уподобань. За заданих уподобань усіх індивідів було б бажано мати спосіб «агрегування» їх у одне суспільне уподобання. Інакше кажучи, знаючи, яким чином всі індивіди ранжують різні стани розміщення, було б можливо використати цю інформацію для побудови суспільного ранжування різних станів розміщення. Це – проблема прийняття суспільних рішень на її найзагальнішому рівні. Суспільні рішення приймаються щодо формування попиту на дитячі товари, які купуються батьками та окремо дітьми різного віку. Це агрегування відбувається на рівні різних потреб різних представників домогосподарств. Потім, коли дитина виходить у доросле індивідуальне життя, вона має навички споживання і формує економічну основу добробуту в рамках даної національної економіки.

Складімо список деяких вимог, яким повинен відповідати механізм суспільних рішень, в основі чого є інклюзія:

1. За даної множини повних, рефлексивних та транзитивних індивідуальних уподобань механізм прийняття суспільних рішень має приводити до суспільних уподобань, що задовольняють ті самі характеристики. Так, рішення відправити дитину в ліцей або гімназію стає суспільним рішенням. Це суспільний попит на якісну освіту.

2. Якщо всі індивіди віддають перевагу альтернативі х перед альтернативою у, то й суспільні уподобання мають надати х вищій ранг, ніж у. Так, ліцей та гімназія вимагають відвідування занять у певній уніформі, отже так формується агрегований попит вищого рангу на якісне навчання та одяг преміям класу.

3. Уподобання щодо x та y мають залежати винятково від того, як люди ранжують x та y , а не від того, як вони ранжують інші альтернативи. Тобто маються дві альтернативи ліцеї та гімназії а також звичайні загальноосвітні школи, інші варіанти не розглядаються.

Усі ці три вимоги здаються прийнятними. Проте може виявитися доволі важкою справою знайти механізм, який би їх усіх задовольняв. І справді, Кеннет Ерроу довів існування наступного дивного результату.

Теорема неможливості Ерроу. Якщо механізм прийняття суспільних рішень відповідає властивостям 1, 2 та 3, то дана ситуація є диктатурою: усі суспільні ранжування альтернатив належать одній особі.

Теорема неможливості Ерроу показує, що три дуже прийнятні та бажані риси механізму прийняття суспільних рішень є несумісними з демократією: не існує «досконального» способу прийняття суспільних рішень. Не існує досконалого способу «агрегування» індивідуальних уподобань, який привів би до одного суспільного уподобання. Якщо є бажання знайти спосіб агрегування індивідуальних уподобань, який би призвів до суспільних уподобань, необхідно відмовитися від однієї з властивостей механізму прийняття суспільних рішень, описаних теоремою Ерроу [7].

Особливої уваги заслуговує розгляд інклюдії та освіти. Звісно, як зазначалося, бебіекономіка відповідальна за соціологізацію дитини по відношенню до суспільства. Школа має надати такі навички та компетенції. Виходячи з навчального закладу повноправний громадянин має включитися до соціуму і стати провідником бебі- та наноекономіки до розвитку національної економіки. Функції інклюдії дитини до освітнього простору включають такі:

- корисність навчання, коли дитина отримує такі знання, що дозволяють вступити до університету, це інтегрує вступника до ВНЗ і до спільноти людей з вищою освітою. Також, корисність навчання в університеті стає передумовою отамання певного робочого місця;
- добробут особи, коли рівень статків дозволяє отримати таку освіту, що стане пропуском до елітного клубу працівників з відповідною заробітною платою;
- утилітарність навичок, коли освіта надає таких навичок, що дозволяють, за будь яких початкових умов, вступити до категорії висококваліфікованих працівників з відповідним рівнем доходу.

Максимізація інклюдії визначається тим, що має відбуватися накопичення багатства суспільного на основі багатства індивідуального. Показник суспільного багатства як національного вперше був визначений у XVII ст. У. Петті як сума нагромаджених матеріальних цінностей. Подальші спроби статистичного дослідження національного багатства належить до XIX ст., а з 1853 р. його виміри стають темою міжнародних статистичних конгресів.

5. 4. Національне багатство як прояв інклюдії наноекономіки до національної економічної системи

Наприкінці XIX–на початку XX ст. представники історичної школи заперечували дію об'єктивних економічних законів, оскільки на їхню думку, існує багатство лише окремих осіб, як результату функціонування наноекономіки

(економісти – російський, німецькі). Інші вчені підходили до визначення і обчислення національного багатства з точки зору можливості використання його з метою оподаткування. В трактуванні французького економіста національне – це багатство, що приносить прибуток його власнику на нанорівні. А в масштабі суспільства – це сума багатств приватних осіб, визначена в діючих цінах, тобто вона не включає майно держави, церкви та об'єкти громадського користування (парки, вулиці, канали тощо). Англійський економіст обчислював національне багатство на основі інформації про прибутковий податок. Інші дослідники визначали його виходячи з даних про майно, що одержувалося в спадщину або в дарунок, та іншими способами [9].

З категорією багатства статистично пов'язане поняття доходу. Так, у табл. 3 зображено показники формування валового національного доходу країни з перехідною економікою за 2020 рік.

Таблиця 3
Валовий національний дохід за 2020 рік

Категорія доходу	У фактичних цінах, млн. у. о.				
	I квар- тал	II квар- тал	III квар- тал	IV квар- тал	2020 рік
Валовий прибуток	283704	335718	530437	605859	1755718
Оплата праці найманих працівників	514859	486190	549013	599140	2149202
Податки за виключенням субсидій та виробництво та імпорт	129825	124789	164839	179480	598933
Дохід від власності, одержаної від інших країн за виключенням сплаченого	-16955	-63843	-63047	-59052	-202897
Валовий національний дохід	911433	882854	1181242	1325427	4300956

З табл. 3 можна бачити, що основна стаття формування національного доходу – це валовий прибуток, який отримується на господарюючих суб'єктах. Зазначимо, що дохід держави також формується не в останню чергу від заробітної плати найманих працівників. Сукупний дохід населення країни з перехідною економікою є дещо відмінним від суми заробітної плати найманих працівників і включає також дохід від бізнесу, що зображене у табл. 4.

Очевидно, що данні табл. 4 показують, що всі показники доходу окремих осіб мають тенденцію до зростання (від 2 до 6 %). Це позитивне значення, яке сприятливо впливає на формування багатства і визначає, що окремий індивід включений до процесів створення добробуту на загальнонаціональному рівні.

Інклюзивне суспільне середовище, таким чином, передбачає включення багатства окремих осіб до суспільного його прояву. У першій половині XX ст. було поширене трактування національного багатства як сукупності «економічних» благ, що мають ціну, та «вільних» благ – дарів природи тощо. Крім того,

національне багатство визначалось як благо, що його можна оцінити грошима. Наприклад, ціна житлового будинку повинна включати клімат і ландшафт, де будинок розміщений. А особистісне багатство має включати не лише грошові статки людини, але й рівень освіти, кваліфікації, практичні навички, компетентності та місце проживання. Оскільки в практичних розрахунках виявити дійсну вартість «вільних» благ наноекономіки не вдалося, то величину національного багатства визначили як суму «економічних» благ. Окремі західні економісти включали в національне багатство рівень професійної підготовки працівників, тривалість життя населення та інші елементи, що пов'язані з особистістю наноучасника виробництва, визнаючи їх як інклюзію до визначення живого національного багатства. Його величина визначалася як «вартість виробництва людей», тобто витрати на виховання, освіти та підтримання здоров'я. Відомі зіставлення «живого» та речового багатства, коли була обчислена «середня вартість людини».

Таблиця 4
Наявний дохід населення України за 2020 рік

Структура доходів	Рік	
	млн. у.о.	у % до 2019 року
Доходи всього	3972428	106,1
Витрати та заощадження	3972428	106,1
Наявний дохід	3062229	105,4
Середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу, у.о.	6113	106,1
Реальний наявний дохід	×	102,6

Примітка: × – відсутність даних.

Сучасна західна статистика визначає національне багатство як сукупну вартість усіх матеріальних активів, наявних на території країни, полюс сальдо міжнародної заборгованості та капіталовкладень. Цей метод можна застосовувати і для розрахунку індивідуального багатства для формування якості наноекономіки. Невідтворювані активи розраховувалися за даними цenzів або різними наближеними способами, наприклад, застосуванням середнього співвідношення між вартістю будівель і ціною землі. Або для багатства наноекономіки людський капітал є виразником якості наноекономіки.

У 1947 р. було створено Міжнародну асоціацію досліджень проблем національного доходу та багатства [10, 11].

Національне багатство є сукупністю всіх благ, що знаходяться у розпорядженні суспільства, країни.

Суспільне багатство як економічна категорія зумовлено розвитком продуктивних сил, кількісним зростанням і якісним ускладненням потреб виробництва та споживання. Вплив на конкретно-історичні закономірності відтворення суспільного багатства чинять соціальні форми його руху, що зумовлюються передусім системою пануючих виробничих відносин.

Найважливішою ознакою суспільного багатства є застосування при його створенні суспільної праці. Остання є не лише джерелом усіх створюваних матеріально-речових та духовних благ, а й необхідною умовою розвитку самої людини, поза творчою діяльністю якої блага втрачають якості соціального або суспільного багатства. Так, і для розвитку наноекономіки суспільна праця є механізмом отримання багатства та проявом його не уречевленої складової.

Суспільна праця як економічна категорія багатства є універсальною мірою цього багатства, що може кількісно виразити сукупність його елементів, незалежно від специфіки їх матеріального змісту і соціальної форми руху. Об'єкт наноекономіки – людина – стає каналом включення особистості до суспільного середовища.

Існують індивідуалістичні функції інклюдії, які передбачають функції індивідуума щодо включення до суспільно-економічних процесів. Зростання продуктивності праці й ефективності виробництва дає змогу істотно змінювати умови праці та життя людей. Проте залишається багато проблем, особливо екологічних. Все це вимагає цілеспрямованої діяльності суспільства щодо створення матеріально-технічних, організаційно-економічних і соціальних умов для ефективної та творчої праці людини. В цьому і полягає процес гуманізації виробництва. З розвитком суспільства постійно зростають і потреби самих виробників щодо освіти і культури, рівня життя, умов праці. Отже, гуманізація виробництва – це не тільки результат науково-технічного розвитку, а й необхідна передумова реалізації її досягнень та подальшого розвитку.

Сучасне суспільство відчуває органічну потребу в істинній і всебічній гуманізації виробництва та праці. В розвинутих країнах багато зроблено для поліпшення умов праці, розвитку як загальної, так і професійної освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, забезпечення людей житлом, побутовими послугами тощо.

Індивідуалістичні функції інклюдії – це складана багаторівнева проблема. Її розв'язання передбачає використання матеріально-технічних, організаційно-економічних і соціально-економічних факторів. Базовою є зміна змісту та умов праці, яка безпосередньо пов'язана з удосконаленням техніки та технології виробництва.

Індивідуалістична інклюдія передбачає, що з метою вдосконалення виробництва, досягнення найвищих його результатів на фірмах створюються групи ризику – тимчасові наукові колективи. Вони об'єднують талановитих, ініціативних інженерів і науковців, розробляють перспективні науково-технічні ідеї та матеріалізують їх у нових виробках. Такі колективи успішно розв'язують актуальні проблеми сучасного науково-технічного розвитку. Створюються і спеціальні фірми ризику – венчурні, які розробляють нові напрями розвитку виробництва.

Слід зауважити, що розвиток творчості людей, діяльність раціоналізаторів і винахідників відіграють дедалі зростаючу роль. Так, через нанотехнології творчі особистості включаються до інноваційного національного середовища.

Ще однією функцією інклюдії є екологічний аспект гуманізації умов праці і життя людини. Забруднення повітря, води та землі негативно позначається на здоров'ї людини, викликає хвороби, знижує працездатність, скорочує трива-

лість життя. Зміна екологічного становища людини – це і індивідуалістична, і глобальна проблема.

Індивідуалістичними функціями інклюдії є мотиваційний механізм праці, який насамперед включає такі загальнолюдські, загальноекономічні елементи, як потреби та інтереси людини, адже заради їх задоволення людина виробляє різні блага. Стимули до праці можуть бути матеріальними і моральними (духовними).

Інклюдивна економіка має певні стани, які проявляються у наборі дій та умов для включення суб'єкта наноекономіки до суспільного економічного середовища. Такими станами є загальна ринкова рівновага, конкурентоспроможність національної економіки, досягнення суспільних благ.

Для порівняння результатів діяльності різноманітних економічних інститутів, одним з яких є ринок, потрібно використати певний критерій, що дасть змогу міркувати про те, який з них є кращим з суспільного погляду. Один з таких критеріїв – концепція ефективності (оптимальності) за Парето, або економічної ефективності.

Цей критерій широко використовується в мікроекономіці для аналізу розміщення благ та виробничих ресурсів в умовах, коли їх доступна кількість є обмеженою.

Якщо певний стан розміщення благ не є оптимальним за Парето, то має бути якийсь спосіб поліпшити стан одного чи декількох індивідів, не погіршуючи при цьому стану інших.

Слід зауважити, що під час оптимальності розміщення ресурсів у виробництві припускається проведення аналізу на трьох рівнях: окремої фірми, галузі та національної економіки в цілому.

Так само, як це було у випадку чистого обміну, при застосуванні критерію Парето припускається, що обмежені ресурси мають використовуватися повністю. Інший стан – досягнення високих показників конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність – це стан, якого досягає національна економіка за допомогою формування якісного конкурентного середовища, яке, у свою чергу, створюється діяльністю окремих індивідів, підприємств, галузей та внутрішніх регіонів. Так, індивід створює свій творчий бренд і із ним працює в підприємницькому середовищі. Конкурентоспроможність передбачає формування суспільних благ. Так, суспільні блага суттєво відрізняються від приватних благ. Можна виокремити, насамперед, такі їх відмінності, як відсутність конкуренції у споживанні та відсутність виключення зі споживання.

Перша риса полягає в тому, що споживаючи такі блага, корисність окремого індивіда зі збільшенням чисельності споживачів не зменшується. За певного обсягу суспільного блага зростання чисельності споживачів не веде, як це характерно для приватних благ, до збільшення ринкового забезпечення цим благом, що є результатом підвищення попиту. Це означає, що граничні витрати на надання блага додатковому індивіду дорівнюють нулю.

Така властивість суспільних благ зумовлена тим, що вони є неподільними. Неможливо диференціювати індивідів згідно з обсягами споживання такого блага; внаслідок цього постачальник також не в змозі встановити відносини з кожним окремим споживачем.

Оскільки немає можливості відмовити комусь у споживанні визначеного наперед обсягу суспільного блага, то виникає проблема, яким чином це благо надавати.

6. Обговорення результатів дослідження наноекономіки як інклюзивного суспільного середовища

Отримані результати пояснюються тим, що інклюзивне середовище в країні з перехідною економікою визначається існуванням слабких інститутів інтеграції та інклюзії. Входження окремої людини до інтеграційних економічних систем в таких країнах передбачає неактивну наноекономіку та відсутність її системного утворення.

Існують такі методи визначення рівня інклюзивної економіки як Індекс Інклюзивного Розвитку, але його методика формування є досить складною. Метод кластерного аналізу допомагає структурувати інноваційну систему та визначити територіально-галузеві осередки розвитку. Як представляють певні автори [1], інклюзивний розвиток інтенсивніше розвивається в тих регіонах, які мають більшу кількість інвестицій, адже якщо є інвестиції, то і присутні інновації. Такі регіони країни з перехідною економікою, як Дніпропетровська чи Донецька і Харківська області мають більше можливостей для інклюзії у порівнянні з такими областями, як Чернівецька чи Рівненська. М. Київ також виділяється як осередок включення і міста і його мешканців до національного інноваційного середовища. Невирішеною є проблема інклюзії у регіонах з низькими показниками економічного розвитку.

Інклюзія є чинником інтеграції, причому інтеграції на всіх рівнях економічних систем. Так, для інтеграції людини до колективу, галузі, національної економіки та міжнародних регіональних утворень, необхідно мати інноваційні перспективи інклюзії. Проблематичним є питання визначення ролі окремої особистості у інтеграційних явищах в глобальних масштабах.

Бєбіекономіка є первинною частиною наноекономіки. Домогосподарства, бєбііндустрії та система навчального процесу та виховання є інклюзивними процесами у рамках національного економічного простору. Навіть за статистикою бєбіпродукти не відрізняються від продуктів для дорослого населення. Тут є питання від'єднання від існуючих галузей та їх вироблених товарів для дорослих. Інклюзія бєбііндустрії є вихідною точкою для розуміння бєбіекономіки. І проблемою для подальшого вирішення є сепарація бєбіекономіки та її частин від наноекономічних систем у межах національних економічних комплексів.

Табл. 3, 4 представляють данні щодо формування національного доходу. Національне багатство створюється із надходження окремих його складових від окремих осіб. Проте дохід та багатство є не тотожними явищами, а такими, що визначаються певним рівнем інклюзії. В країні з перехідною економікою середньомісячний дохід становить 6113 у. о. і він передбачає можливості для зростання. Однак, чи формується його зростання від інклюзивних явищ в економіці, залишається невирішеною проблемою.

Але у дослідженні присутні певні обмеження, так, дуже складно оцінити внесок окремої людини до національного економічного розвитку та його визначника – національного багатства.

До недоліків даного дослідження слід віднести обмеженість охоплення статисткою індивідуального чинника інклюзії.

Як перспективи використання даного дослідження можна виділити визначення динаміки інклюзивних явищ в економіці під впливом включення окремих осіб до процесу розширеного виробничого відтворення. Стан з кластерами в економіці може змінюватися під впливом розвитку наноекономіки, але експериментально це дослідження може бути обмежене непрозорістю економічної діяльності індивідів.

7. Висновки

1. Інноваційні кластери в одній з країн з перехідною економікою не сформовані і інноваційна діяльність є не впорядкованою. Інклюзивні явища, що характеризуються інноваційним впливом, стають основою для розвитку наноекономіки. А остання впливає на інноваційну інклюзію різних суб'єктів господарювання. Дана ситуація може бути пояснена тим, що суспільство на шляху перетворень лише починає формувати складну економічну систему і за цих обставин інклюзія розглядається як механізм такого формування. Для розвитку інклюзивної економіки необхідно враховувати можливості формування галузевих осередків у вигляді кластерів. Показники для кластерного аналізу формують п'ять кластерів, що включають різну кількість областей. Але це області з різних регіонів країни і системності в їх утворення не існує.

2. Інклюзія пов'язана із таким явищем, як інтеграція. Економічна інтеграція базується на використанні певних інститутів та передбачає більш широкий спектр взаємних зв'язків. У зв'язку із цим інтеграція розглядається як процес, що відбувається на різних рівнях і на нанорівні зокрема. Інтеграція осіб до національної економіки та до глобальних економічних процесів стає метою розвитку наноекономіки на сучасному етапі еволюції людства. Інтеграція є якісним показником інклюзії і використання різних інститутів інтеграції призводить до того, що включення окремої людини до інклюзивного середовища супроводжується змінами. Такі зміни послідовно підвищують продуктивність праці та ефективність нанотехнологічних рішень, створених фахівцем в інклюзивному середовищі.

3. Інституції інтеграції можуть бути використані для формування об'єктивних умов розвитку бебіекономіки. Інклюзивні явища досить поширені в системі освіти і визначаються індивідуалістичними функціями інклюзії. Бебіекономіка, за подібних обставин, є відправною точкою для розвитку інклюзії, адже саме на студійній лаві молода людина отримує приклад включення різних осіб (з особливими умовами життя) до соціуму. Цей приклад залишається поряд з людиною протягом всього життя і переноситься на різні його сфери. Система навчання та виховання сприяє включенню бебіекономіки до інклюзивного суспільного середовища. Особливо це стосується якості соціологізації дитини та перенесення цього досвіду у доросле життя.

4. Інклюзивні явища стосуються і формування національного багатства. Так, національне багатство створюється через об'єднання багатства окремих індивідуумів, що безпосередньо пов'язане з наноекономією. Механізмами включення окремих осіб до формування національного багатства можуть бути умови ринкової рівноваги, виробничий рівень конкурентоспроможності та формування суспільних благ. Інклюзія має бути спрямована на отримання та формування багатства як окремої людини, так і суспільства в цілому. Наноекономіка є провідником створення підстав для накопичення багатства. Кількісні показники формування національного доходу відображають умови формування інклюзії багатства. В цьому аспекті індивідуальний дохід стає складовою багатства національного.

Концептуальними засадами наноекономіки як інклюзивного суспільного середовища є такі: динамічне поєднання ізоляції, інклюзії та інтеграції. Інтеграція є інклюзією із застосуванням певних інститутів – умов реєстрації бізнесу, співпраці держави і бізнесу, ринкового управління підприємницькими структурами, консалтингової підтримки бізнесу, інноваційного забезпечення бізнесу. Також особливо виділяються суспільні рішення при інклюзії, а також визначаються особливі умови поєднання наноекономіки та освіти, особливо через використання важелів бебіекономіки.

Також є питання формування національного багатства як прояву інклюзії. Що відбувається з використанням індивідуалістичних функцій інклюзії, до яких слід віднести екологічні, мотиваційні та трудові.

Всі зазначені особливості включення індивіда до суспільного економічного середовища беруть участь у формуванні різних станів інклюзії.

Подяки

Дякуємо Артёмовій Тетяні Іванівні, доктору економічних наук, головному співробітнику ДУ «Інститут економіки на прогнозування» НАН України як натхненнику даної тематики дослідження.

Література

1. Уніят, А. В., Юзвін, З. І. (2019). Концепція інклюзивної економіки в контексті сучасного сталого розвитку країн. Ефективна економіка, 2. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.2.55>
2. Komarova, V., Mietule, I., Arbidane, I., Tumalavičius, V., Prakapienė, D. (2021). Will production in the modern world and its regions return to a slow growth regime? *Economic Annals-XXI*, 187 (1-2), 4–14. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.v187-01>
3. Марченко, О. С. (2020). Інклюзивний підхід у сфері консалтингу та професійні послуги “PRO BONO”. Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції: Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення. Харків, 4–6. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/1-28_.pdf
4. Бобух, І. М., Щегель, С. М. (2018). Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник Націо-*

нальної академії наук України, 7, 55–70. doi: <https://doi.org/10.15407/visn2018.07.055>

5. Dunska, A., Zhaldak, H. (2021). The influence of endogenous innovative sources on the development of exports of industrial enterprises. *Economic Annals-XXI*, 187 (1-2), 99–113. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.v187-10>

6. Ткаліч, Т. (2018). Інклюзивна економіка як модель світового економічного зростання. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки*, 1 (10), 93–98. URL: <http://www.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Econom-visnyk-10-17.pdf>

7. Arrow, K. J. (1963). *Social Choice and Individual Values*. New-York.

8. Pererva, P., Usov, M., Chernobrovkina, S., Larka, L., Rudyka, V. (2021). Methods for Assessing the Investment Attractiveness of Innovative Projects. *Studies of Applied Economics*, 39 (6). doi: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i6.5167>

9. Tsapko-Piddubna, O. (2021). Inclusive growth policy and institutional assessment: the case of Central and Eastern European countries. *Baltic Journal of Economic Studies*, 7 (2), 233–239. doi: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-2-233-239>

10. Benko, N. (2021). Dominants of development and reproduction of human capital as a strategic component of change. *Baltic Journal of Economic Studies*, 7 (2), 28–36. doi: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-2-28-36>

11. Barash, Y., Kryvytskyi, Y., Ablamskyi, S. (2018). External experience for the execution of exchange regulation and possibilities of its application in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4 (1), 25–30. doi: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-1-25-30>